

Непросто зробити фільм про кохання, щоб ти, глядач, повірив тим взаєминам. Але це дуже важливо для молодих людей, які ще вчаться. Вони намагаються знайти образ. Проте ефектний образ не завжди буває виправданий концептуальним задумом, а стає самогральним. Особливо це конфліктує з природою документалізму.

Що цікаво в цьому поколінні молодих кінематографістів – вони не мають труднощів технічного порядку, які мали, наприклад, ми. Ми залежали від наявності й обсягу плівки, від її проявки, від камери, від озвучення. Зараз цифрова апаратура дає можливість ловити найтонші нюанси. Були б гроші. А от грошей на навчальні фільми держава не виділяє. Та, незважаючи на це, 20 осіб на курсі Василя Вітра і студенти інших майстерень зняли дипломи – і не мінімального метражу. Батьки допомагають – і видно було, як під час захисту вони переживали. Склалося цікаве молоде покоління, – і воно має інші художні й естетичні опори, порівняно з попередниками. У них виробляється власна поетика, ритміка переживання життя інша – смикана, рвана, інтенсивна, а проте – цілісна. Вона й не зовсім кліпова, тому що в необхідні моменти тримає органічність переживання. Фільм «Хроніка одного почуття» (режисер Іван Василець) з курсу Володимира Оселедчика, що здобув приз за режисуру, – це якраз спроба передати складні психологічні стани в їхніх трансформаціях. Те, що переживає людина, молодь виражає через предметність, пориви спонтанності, вибуховості... Щоправда, іноді виникає почуття певної запрограмованості такої спонтанності.

Щодо Університету культури і мистецтв – там є краді (порівняно з іншими школами) можливості технічного оснащення, тому й цікава операторська школа, вони вміють володіти світлом, динамікою руху, композиційними знахідками. Вони опановують відеокультуру і технічно роблять віртуозно, але очевидно: шоу перемагає кіно, через те наявний псевдоестетизм, і, може, тому жодна з робіт мене не вразила. Хіба що етюди з майстерні Андрія Дончика, де присутні намагання подивитися на реальність, зокрема, в роботі про старшого чоловіка, який працює черговим-сторожем. Ти, як правило, не звертаєш уваги на таку людину: він щось там сторожує – неважливо що, – а в тій комірчині минає його життя. Є намагання акцентуватися на побільшених («крупних») планах персонажа, деталях середовища, щоб ми набагато уважніше й терплячіше дивлялися в них. Вибір таких «непомітних» персонажів – це також одна з характерних рис нового покоління. Серед робіт українських кіношкіл, на жаль, не було яскравих, де могли б розкритися актори. Але я вважаю, що Сергія Дзюбу, який зіграв головну роль у стрічці «Чемпіон», ми справедливо нагородили як найкращого актора.

Добре, що студенти шукають матеріал в сучасній українській літературі. Вони оволодівають певними знаннями. Про це свідчить та ж таки історія з Телігою: не можу уявити, щоб раніше до неї зверталися, хоча її твори видано.

Професійна вправність не приходить відразу – в кіно треба набути її в процесі роботи з людьми, які є твоїми помічниками, але не завжди однодумцями.

Фільми – українцям, досвід – студентам

Василю Петровичу Вітру – 70!

Іван Канівець

Василь Вітер – Григорій Подорожній у фільмі «Далі польоту стріли». Режисер Василь Вітер. «Укртелефільм», 1990.

Видатний український режисер, актор, сценарист та педагог Василь Петрович Вітер народився 16 червня 1951 року в селі Великополовецьке Київської області. Після школи він захотів вчитися на актора і поїхав вступати до Київського інституту театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. Йому дуже пощастило, бо потрапив у майстерню Михайла Верхацького, колишнього «березільця», який працював з Лесем Курбасом. Отримавши диплом, молодий актор поїхав працювати в театри Житомира та Луцька. Знімався в кіно. Проте через кілька років Василь Вітер знову вступив до того ж інституту, тепер уже до режисерської майстерні режисера-новатора Віктора Кісіна. Ставши режисером, Василь Петрович почав втілювати різні творчі та технічні інновації. Саме тоді на українському телебаченні було створено експериментальне Об'єднання відеофільмів, де зібралася група молодих митців-ентузіастів, які під впливом мистецьких пошуків Віктора Кісіна стали перетворювати нові технічні можливості зображення в нову естетику телевізійного і кіновидовища. Це було перше творче осмислення нових можливостей в Радянському Союзі. Серед перших спроб були зйомки ігрових фільмів на відео, а не на кіноплівку. Це спрощувало та прискорювало виробництво картин, хоча

виникали проблеми зі звуком і монтажем. Сьогоднішні цифрові технології дозволяють ці складові кіно вирішувати значно простіше і швидше. А на початку 80-х відеотехнології для багатьох кінематографістів здавалися чимось незрозумілим, і почасти до цього ставилися зверхньо, не заглядаючи вперед хоча б на 10 років. Проте майстерня В. Кісіна і його учнів сміливо вирушила цим шляхом – і вони не помилилися. Першою у Василя Вітра була короткометражна відеострічка «У лузі на старому дивані», а 1982 року – повнометражний ігровий фільм «Кларнети ніжності». Експеримент вийшов вдалим. Хоча, на жаль, ці фільми не збереглися у фондах Держтелерадіо.

Після того, як Об'єднання перейшло в структуру «Укртелефільму», з'явилася можливість відеоспособом якісні театральні постановки робити доступними для широкого глядача. У 1983 році на відеоплівку було відзняте «Житейське море». Ця п'єса Івана Карпенка-Карого, поставлена у Львівському театрі ім. Марії Заньковецької, будувалася навколо долі звичайного актора, який хотів отримати від життя більше, ніж мав би. А от знята у 1985 році «Диктатура», написана загиблим під час репресій 30-х років Іваном Микитенком, вже мала політичне забарвлення і відповідний резонанс. В основі лежала радянська історія про соціальні експерименти большевиків на селі, але, показана через півсторіччя після створення, для людей, які могли повністю оцінити всі наслідки, вона отримала контраверсійне звучання. В цих телеставках знімалися Богдан Ступка, Наталя Сумська, Федір Стригун і Таїсія Литвиненко.

У 1990 році вийшов двосерійний ігровий фільм «Далі польоту стріли». У ньому Василь Вітер був режисером, разом з Аллою Тютюнник – співавтором сценарію, а також виконавцем ролі Подорожнього з твору Г. Сковороди. Головним героєм був журналіст, який переживає психологічну кризу і намагається зрозуміти, хто він є. Одною з метафор фільму виступають затоплені водосховищами села. Для тодішнього глядача вони символізували руйнування історичної спадщини, відрив українців від свого культурного коріння. Подано це було у формі філософської притчі, яка розгорталася на сучасному сюжеті. Персонаж Василя Вітра завершує стрічку, наголошуючи на важливості духовного світу. За кілька років до цього таку стрічку не випустили б на екрани, але тепер режисера не можна було змусити мовчати.

У 1994 році Василь Вітер заснував студію «ВІАТЕЛ». Відтоді там створено більше сотні фільмів. Одним з найвідоміших проєктів «ВІАТЕЛу» є документальний серіал «Гра долі», започаткований 2005 року. Його мета – донести до широкого глядача історії життя відомих людей, доля яких пов'язана з Україною, і протистояти перед навалою персонажів «руського міра», який заповнив екрани українського ТБ з початку 90-х років. Сьогодні українська продукція закріплена в нас на законодавчому рівні Законом про українську мову. А 15 років тому така, здавалося б, проста ідея була для багатьох кінематографістів малопривабливою. Герої серіалу – різноманітні. Вони жили у різні епохи, займалися мистецтвом, громадською діяльністю, полі-

тикою, військовою справою. Важко знайти формат, який би дозволив поєднати таких людей в одному проєкті. Щоб вирішити цю проблему, Василь Вітер закріпив концепцію, в якій сюжет будується на особистих долях героїв, а візуальне вирішення – на відвіданні ведучою (Наталка Соліт) місць, пов'язаних з героями, а також художніх колажах із фотографій, гравюр і малюнків. Сьогодні серіал охоплює до 70-ти персонажів. І нині цей проєкт от уже три роки підтримується Українським культурним фондом. Серед тих, про кого він розповідає: Іван Карпенко-Карий, Микола Лисенко, Марко Кропивницький, Михайло Старицький, Михайло Коцюбинський, Іван Мазепа, Богдан Хмельницький, рід Смиренків, Лесь Курбас, Василь Стефаник, Михайло Грушевський, Микола Костомаров, Михайло Максимович, Пантелеймон Куліш, Іван Франко, Євген Гуцало, Ольга Кобилянська, Павло Тичина та багато інших.

Поза «Грою долі» Василь Вітер часто звертався до тих людей, які відзначились внеском в українське мистецтво. Наприкінці існування СРСР він створив фільм «Цвіт папороті» про хор ім. Г. Верьовки та його диригента Анатолія Авдієвського. Завдяки цьому колективу вдалося показати місце, яке протягом сторіч займала українська пісня у культурі, житті та побуті нашого народу. Одним з елементів фільму є розповідь про унікальну фольк-оперу Євгена Станковича «Коли цвіте папороть», яка була заборонена радянською владою.

Василь Вітер, виконавець ролі Малоштана Богдан Ступка, оператор Микола Гончаренко на зйомках телестави «Диктатура». Режисер Василь Вітер. «Укртелефільм», 1985.

Ніні Матвієнко та тріо «Золоті ключі» Василь Вітер присвятив документальний фільм «Глибокий колодязь». Сьогодні його можна розглядати як живий пам'ятник великому шару української культури, адже там показані люди, що були обличчям нашої культури в ті часи і вели її до незалежності. Так само, як «Глибокий колодязь», важливість тем, які Василь Вітер обирав для своїх фільмів, зростала з часом. Фільм «Іван Миколайчук. Тризна» з живими свідченнями сучасників актора знімався у 1989 році, але цього року, у зв'язку з ювілеєм Івана Миколайчука, він ніби створений під подію. У зв'язку з нинішньою війною з Росією та окупацією Криму, стрічка «Володимирський собор у Херсонесі» (2005) стала ще більш актуальною. В ній розповідається про те, як українські майстри на київські гроші відновили херсонеський собор, зруйнований в часи Другої світової війни. Тепер це майже єдина публічна згадка про ту історію. Адже російська пропаганда переконує всіх, що собор відновили росіяни за участі Путіна...

Василь Вітер чітко розумів вимоги часу, застосовуючи технології і там, і тоді, коли вони могли дати найкращий результат. Хоча він одним із перших почав працювати з відеокамерою, розуміючи її виробничі переваги, проте, коли всі документалісти перейшли на відео, він повернувся до зйомки на плівку «Кодак-35 мм». Завдяки цьому вдалося отримати неперевершене зображення у трилогії фільмів-літописів, до якої входили «Володимирський собор у Херсонесі», «Михайлівський Золотоверхий», «Успенський собор» тощо. У цій документальній кінотрилогії звук був зроблений за найвищими світовими стандартами, із застосуванням таких технологій, як Dolby Digital, Dolby Digital Surround, Dolby Digital Surround EX. Таке і сьогодні є рідкістю серед українських документальних стрічок. І це були в Україні перші, створені за такими стандартами запису кінозвуку, стрічки.

Окрім безпосередньої роботи над фільмами, Василь Вітер присвятив себе вихованню нового покоління режисерів. Спочатку як викладач, а потім як майстер, він багато років працює в університеті ім. І. Карпенка-Карого.

Збережену його вчителями іскру української акторської та кінематографічної традиції він передає своїм студентам. Таким чином вибудовується школа, що йде від Леся Курбаса через Михайла Верхаського, Віктора Кісіна, Миколу Мерзлікіна та інших, яка несе в собі унікальний дух національного кінематографа. Разом із Віталієм Володимировичем Савчуком, викладачем з акторської майстерності, Василь Петрович випустив кілька курсів молодих режисерів. Створені педагогами студентські вистави за Миколою Кулішем йшли в Центрі Курбаса, показувалися на гастрольях по Україні та за кордоном.

Робота в університеті забирає стільки зусиль, що часу на створення нових фільмів майже не залишається. (Хоча Василь Петрович не припиняє працювати над новими стрічками у рамках «Гри долі» і не тільки). Але, навчаючи студентів високим стандартам якості, педагог підвищує загальну якість українського кінематографу, що не менш важливо, ніж декілька нових картин.

Василь Вітер зі студентами.

Він намагається не тільки дати студентам класичні знання з режисури, а й передати їм своє чуття щодо своєчасності та необхідності застосовувати новітні творчі засоби та технології, і, мабуть, в цьому курси Василя Вітра є найсильнішими.

Як викладачам не вистачає часу на роботу над фільмами, так і в студентів залишається обмаль часу на приватне життя, але, завершивши навчання, вони прагнуть не поривати зв'язку з майстернею. За участі студентів, аспірантів та випускників, які згуртувалися у творче об'єднання «Вітряк», у Центрі Курбаса йдуть вистави – «Безталанна. Нездійсненне» І. Карпенка-Карого, «Одержима» Лесі Українки у постановці В. Вітра.

Роботи учнів Василя Петровича, зокрема Ірини Правило та Ігоря Висневського, отримують нагороди на міжнародних фестивалях. З одним із своїх курсів Вітер їздив на кінофестиваль в Італію в Монтекатіні, де робота майстерні була дуже високо оцінена.

На випуску одного із курсів Василя Петровича Роман Натанович Ширман – голова екзаменаційної комісії – сказав: «За мою багаторічну кар'єру викладацької роботи в різних університетах та кіношколах це – один з найпотужніших і найталановитіших курсів, який я коли-небудь бачив. І в цьому, безумовно, величезна заслуга майстра Василя Вітра».

Серед відомих учнів Василя Вітра – Марина Горбач («Кара korekler havlarken», 2010, Туреччина, «Sev beni», 2013, Туреччина-Україна, «Клондайк», 2021, Україна), Олег Туранський («Сувенір з Одеси», 2018, «Якби ж то», 2016), Ірина Правило (трилогія «Моє дитинство»: «Кров» 2010, Україна-Грузія, «Мужицький ангел», 2013, Україна, «Мій університет», 2017, Україна-Італія), Ірина Громозда («Любов матері», 2020, «Вірна подруга», 2020, «Схованки», 2019), Ігор Висневський («Северин Наливайко. Остання битва!», 2019, «Слово», 2018, ігровий «Інший Франко»).

Нові випускники Василя Петровича незабаром почнуть роботи над своїми дебютами і, сподіваюсь, порадують глядачів новими перлинами українського кіно.